

vt hoc ipsum sit quod existit : quoniam igitur a se est Deus, nunquam non esse potuit. Ita Marius Victorinus (8). Quintum : quidquid est immutabile debet esse aeternum : nam si non caret principio, mutatur de non esse ad esse : si non caret fine, mutatur de esse ad non esse : Deus ergo qui prorsus immutabilis est, aeternus sit necesse est. Ita Augustinus (9).

Sed dices primo : vbi occurrunt temporis praeteriti et futuri differentiae, ibi successio reperitur ; in duratione Dei temporis praeteriti et futuri differentias reperire est : dicitur enim Ioann. 1. » in principio erat Verbum«, et Apocalipsis 1. » qui est, et qui erat, et qui venturus est« : in illo ergo successio est. Secundo : generatio Verbi diuini iam diu praeteriit : nec potest dici hodie generari ; alias non esset aeternum.

Responderetur ad primum : quod Deus sua aeternitate complectitur omnia tempora, quatenus correspondet motibus, qui in diuersis temporis partibus fiunt. Egregie S. Augustinus his verbis (10) : » quamuis natura illa ineffabilis non recipiat fuit, et erit, sed tantum est, ipsa enim veraciter est, quia mutari non potest : tamen propter mutabilitatem temporum, in quibus versatur nostra mutabilitas et nostra mobilitas non mendaciter dicimus, fuit, erit, et est. Fuit in praeteritis saeculis : erit in futuris ; est in praesentibus : fuit quia nunquam defuit ; erit quia nunquam deerit : est quia semper est. Neque enim velut qui iam non sit, cum praeteritis occidit ; aut cum praesentibus, velut qui non maneat, labitur ; aut cum futuris, velut qui non fuerat, orientur. Proinde quum secundum volumina temporum locutio humana varietur, qui per nulla deesse potuit, aut potest, aut poterit temporum, vera de illo dicuntur cuiuslibet temporis verba«. Ad secundum dicendum : generationem Verbi diuini, quia aeternam, etiam hodie durare, et in aeternum esse duraturam. Filius itaque Dei semper generatur, semper actu genitus est : vnde Pater ad Filium dicit in Psalm. ii. » Filius meus es tu, ego hodie genui te« : nec generatio illa tempore mensuratur, sed aeternitate, imo est ipsa aeternitas. Explicatur autem in Scripturis per verbum temporis praeteriti, *erat*, quod ad aeternitatem explicandam omnium aptissimum est ; vt contra Arianos notatur SS. PP. (11) Quandoquidem per hoc verbum *erat* intelligitur generationem illam totam simul et completam esse, semperque

(8) Lib. iv. contra Arium.

(9) In lib. de nat. boni cap. 39.

(10) Tractatu xcx. in Ioan.

(11) Hilarius, Ambros. August. alii.

que in facto esse. Verum de his redibit sermo quum de Trinitate agemus.

COROLLARIUM.

Ex his fit consequens : Deo sic conuenire esse aeternum, vt nulla creatura eius aeternitate possit potiri. Quanta libet enim aevi perpetuitatem et infinitatem Dei superat aeternitas. Nec creaturae vllae immutabilitas omnimoda potest competere : proindeque nec vita interminabilis quantum ad existentiam et operationem, cuiusmodi Dei aeternitas est. Rectissime itaque concludunt Patres aduersus Arianos Verbum non esse creaturam ex quo in Scripturis dicatur aeternum. Quia quod aeternum est, est immutabile ; nec initium, nec finem habere potest, siue in suo esse, siue in suis effectibus : eadem deinde semper est sua cognitio ; idem amor interminabilis ; quod a quacumque creatura quam longe abest.

Quid autem foret, si mundus non habuisset initium, vt quibusdam Philosophis visum est ? Non fuisset Deo coaeternus : nam mutationi esset subiectus, et temporis vicissitudinem pateretur. Adserit hoc Boetius (12). Quid rationalis animae natura spectata ? Hanc aeternam esse (id quod de Angelis dictum volumus) id est, immortalem, aeternitate sumta quatenus in sequentia infinita spatia diffunditur, non repugnans. At hanc non esse aeternitatem Dei quis non videt ? Sed talis vt aliquo rectissimo sensu mortalem etiam animam rationalem quandoque Patres dicant : quia scilicet habet vitam non desinentem ; sed quae in cognitione et amore mutetur, deficiat, proficiat.

Quid demum si lux quaedam increata, et aeonas (nescio quos) ponantur ? Fabellae istae sunt fuso calamo confutandae.

CAPVT VI.

Graecorum Palamitarum, et Augustini Steuchi Eugubini error notatur.

Valentiniana Aeonum fabula exploditur.

Fuere Graeculi quidam Monachi, *quiescentes* dicti, quorum princeps et antesignanus fuit Gregorius Palamas Monachus etiam ac Thesalonicensis postea factus Episcopus, qui lumen quoddam a diuinitate

(12) Lib. v. de consolatione.

tate diffusum, a Deo diuersum, eique coaeternum praedicabant (1): hoc praeterea esse regnum illud, Deique gloriam a Scripturis relata, dicebant. Ita in suis conciliabulis Praesules Graeci definirunt: quas indoctas stupidissimasque fabulas refert et approbat in sua historia Cantacuzenus (2). Nam Monachos, ait, asseuerasse, Apostolos in monte Thabor corporis oculis diuinum et increatum lumen aspexisse. Huius autem erroris origo fuit, vt ex Demetrio Cydonio refert Petauius (3): Hesycastae quidam Monachi, daemone vt apparet illusi praestigijs, mysticum, nescio quid, usurpabant affirmantes, se ad certum corporis habitum conformatos mirifica quaedam cernere. Quum enim ad pectus, vel umbilicum caput ac mentem appressissent, et oculos contorsissent, suppresso spiritu mirabilem se lucem inueneri, et inextinguita voluptate affici.

Barlaamus autem Monachus ex Calabria oriundus, catholici dogmatis defensor, qui ex Italia Constantinopolim venerat, peruerse illius doctrinae sectatores vna cum antesignano Palama conturbauit. Testantur id Barlaami Epistolae, graues inquam et doctae, quas pro Latinis contra Graecos scripsit. E partibus autem Barlaami steterunt Gregorius Acyndinus et Ioannes Crysoloras, quibus accessere Ephesi et Ganni Episcopi, Nicephorus Gregoras et Dexius. Verum odijs exardescens rem ad Synodos finiendam Graeci deducunt. In prima Synodorum, quae Andronico Iuniore praesente est habita, Barlaamus praesertim proscriptus fuit. Postea aduersus Gregorium quemdam cognomine Acyndinum dicta sententia est in alia Synodo; et in Barlaamum denuo; praesidibus Ioan. Patriarcha, et Ioan. Cantacuzeno, magno domestico. Tertia deinde Synodus celebrata est praesidente Anna Augusta et filio eius Imperatore Ioan. Palaeologo. Quarta tandem aduersus eandem opinionem coacta traditur, in eaque redactos in ordinem et communionem mulcratos esse Ephesinum Episcopum, Ganni Metropolitam, Nicephorum Gregoram, et Dexium, quod Barlaami et Acyndini placita defenderent. Itaque quattuor Synodi a Graecis habitae sunt; in quibus ludricum et anile commentum opinionis in catholici decreti auctoritatem assumtum est.

Insulso autem et stuporis pleno Palamitico errori affinem fuisse Augustinum Steuchum Eugubinum adserunt plures; quos inter Petauius

(1) De his loquuti sumus cap. 2. huius libri recensentes eorum impias opiniones, qui de diuina simplicitate male

senserunt. (2) Lib. II. cap. 39. et sequentibus. (3) Lib. I. dogmat. Theol. cap. 12

uius vnus est, qui (4) id demonstrare sibi videtur ex iis quae Eugubinus in Cosmopoeia, et in lib. de incorporeis et inuisibilibus rebus scripsit. Ceterum hominem Theologum et christianum data opera defendit Bertius (5), eisdem testimonijs, quibus cum Petauius oppugnauerat. Sed Eugubinus in eo saltem peccauit, quod Basilium illi opinionioni sufragari dixit Homilia I. in Hexam. p. 7. quippe arcanam illam et inaccessam lucem diuinitatis ipsamet esse diuinitatem, et semipiternum Dei Filium, ipse Basilius contra Eunomium explicat. At de iis nimis multa.

Impiissimae fabellae confutationem, quae id quod sensu oculisque cernitur, increatum facit ac Deo coaeternum, quasi alterum Numen seu potius idolum, dictis addamus. Et quidem nemo est adeo hebes, qui non intelligat, nihil Deum siue Creatorem inter et creaturam interiectum et medium esse: nam quidquid est, aut a se est et increatum, ac proinde nihil aliud quam Deus, aut est ab alio productum, et sic creatura. Omnis enim substantia, quae Deus non est, vt Augustinus dicit (6), creatura est, et quae creatura non est, Deus est. Strultissimae igitur mentis figmentum est corporeum aliquid, et quod sub sensu cadat a nullo creatum ac Deo coaeternum, hoc est, Deum esse credere.

Deinde: eiusmodi lux, vt Graeculi contendunt, est defluxio manans a diuina substantia: talis vero defluxio improducta, sempiterna, et a diuinitate distincta fictitia prorsus est; quum Dei natura non sit diuersa a suis proprietatibus et operationibus. Est argumentatio Ioannis Caparisiotae (7).

Iam vero errore Palamitico detecto et confutato, quid illud sit quod veteres quidam Aeonas, nescio quos, commemorant, qui ante Angelos et beatas illas mentes extiterunt, videamus. Finit fabellam hanc Valentinus circa annum Christi cxx. Errorum suum in Aegypto primum sparsit, deinde Romae. Aeonas triginta in plenitudine diuinitatis statuit, quos pariter in Ogdoadem, Decadem, et Duodecadem. Priorem locum in Ogdoade tenet Deus inconspicuis ac princeps Aeonum, quem vocabat *Ante principium*, *Ante patrem* et *Fundum*: cui coniux *Mens*, *Silentium* et *Gratia*. Haec enixa est *Montem* et *Veritatem*. Ab his procreati *Sermo* et *Vita*; ex quibus orti *Homo* et *Ecclesia*. A posteriore hac Tetrade ortae sunt Decas et

Tom. I.

R

Duo

(4) Theol. dogm. lib. III. cap. 5. n. 3.

(6) Lib. VI. de Trinitate cap. 6.

(5) Lib. II. cap. 5.

(7) Decade VII.

Duodecas: Decas inquam a *Sermone* et *Vita*; Duodecas ab *Homine* et *Ecclesia*. Sunt autem *Sermonis* et *Vitae* filii decem numero; scilicet: *Profundum*, *Mixtio*, *Nonsenescentis*, *Vnio*, *Perseuascens*, *Voluptas*, *Immobilis*, *Concretio*, *Vnigenitus*, et *Beata*. Ab *Homine* demum et *Ecclesia* isti procreati sunt: *Consolator*, *Fides*, *Pater-nus*, *Spes*, *Maternus*, *Caritas*, *Semper-mens*, *Prudentia*, *Ecclesiasticus*, *Felicitas*, *Voluntarius*, *Sapientia*. Pro his tamen legendus Natalis Alexander (8).

Sed fabulosa haeresis ista Valentini Scripturae primum ac Patrum testimoniis debellatur: per Verbum enim a Deo producta fuisse omnia affirmat Paullus ad Hebraeos scribens (9): »per quem fecit et »saecula «: et etiam: »fide intelligimus aprata esse saecula Verbo « (10). De Aeonibus autem ita contra Eunomium Gregorius Nissenus scribit (11): vt eos prius condidisse videatur Deus, quam creatas res ceteras, quarum illa conceptacula vocat. De eisdem agens Dionysius, (12) ab aeternitate separat id, quod *aiónion* appellatur, et hoc esse dicit id, quod aeternitatis in futurum ita particeps est, vt initium acceperit. Theodoretus demum (13), aduersus haereticos, qui Aeonas in modum spiritualium substantiarum fabricabant, docet id quod a Paulo scriptum est: »saecula, nempe, per Filium esse facta «, non efficere vt sit aliquid subsistens Aeon, sed quodlibet spatium eo vocabulo significari, et sensum esse: nihil esse Deo vniuersorum antiquius.

Praeter hoc autem genus argumenti, quo vnico vsus est in re ista Petauitius (14), sunt demonstrationes plurimae, quibus funditus fabella ista euertitur. Natalis Alexander (15) xvi. collegit ex Irenaeo. Alias producit Bertius (16). Nos aliquot ex iis auctoribus adducimus: sunt huiusmodi: Aeonas aut sunt eiusdem diuinitatis personae, aut vnus et eiusdem Dei affectiones, et quidem ab eo distinctae. Non primum: quia inter Aeonas ponitur ab ipsis Valentianis vnus praesantissimus ac ceteros superans; personae vero eiusdem diuinitatis debent esse aequae perfectae. Non secundum: quia Deus summus non est affectionibus obnoxius, et mutationem nescit.

Accedit: fontes ex quibus deriuata est haec fabella impurissimi cer-

(8) Hist. Eccl. saec. II. capp. 2. et 6.

(9) I. 2. cap.

(10) Cap. 11. (11) Lib. I.

(12) Lib. de diuin. nom. cap. 5. et 10

(13) In Epit. diuin. dogmatum.

(14) Lib. III. cap. 5. n. 7.

(15) Dissert. xv. saec. 2. art. 1.

(16) Lib. II. cap. v.

eerte sunt: nam vel orta illa est ex Hebraeorum Kabalis, vel ex Chaldaeorum Theologia, et Pythagorica quaternione. Primum putat Ioan. Franciscus Budaeus de hac haeresi tractans. Secundum probat Renatus Massuet (17). Kabala autem est superstitiosa litterarum ac numerorum Scripturae sacrae permutatio, arque elementaria expositio. Chaldaeorum deinde Theologia, et Pythagorica quaternitas idolatriam parentem agnoscunt. Explodenda itaque illa est.

Deinde Aeonas aut sunt spirituales, aut sunt corporei. Si spirituales sunt, quomodo sine corpore est inter illos sexuum distinctio, sunt connubia et generationes? Si corporei; non ergo pertinent ad plerumque intelligibilia.

Haec adduximus ex multis quasi Tyronum captiuum accommodatiora, quibus diuinae aeternitatis oppugnatores ridiculos ac fabulosos irridere eos doceremus. Ad alia veniamus.

CAPVT VII.

De Dei immensitate secundum locum agitur.

Deus vbique est ac nullo definitur spatio.

Apertissime id tradunt sacrae litterae. In veteri enim Testamento haec legimus: Iosue II. »Deus in coelo sursum, et in terra deorsum«. Iobi XI. »Excelsior coelo est: profundior inferno: longior terra mensura eius, et latior mari«. Psalm. cxxxviii. »Quo ibo a spiritu tuo, aut quo a facie tua fugiam? Si ascendero in coelum, tu illic es; si descendero in infernum ades«. Ieremiae xxxix. »Si occul-tabitur vir in absconditis, et ego non videbo eum, dicit Dominus. Numquid non coelum et terram ego impleo? Baruch III. »Magnus est, et excelsus, et immensus«.

Ex nouo autem Testamento haec habentur. Matth. v. Christus coelum esse *Dei thronum*, ait, *terram autem scabellum pedum eius*. Et Paullus apud Areopagitas disserens: »non longe ab vnoquoque nostrum esse Deum, inquit; in ipso enim viuimus, mouemur, et sumus«.

Idem dogma summa concordia tenent Patres. Aliquos audiamus. Athanasius (1): »ne quaerite loci magnitudinem tantam, scribit, vt

(17) Dissert. I. pag. 20. et seq. (1) In lib. cont. gregales Sabellii.

»Dei magnitudinem capere possit. Non enim quod immensum est in
 »eo est quod mensura constat«. Hilarius (2), quum adduxisset ver-
 »ba illa Psalmi, »quo ibo a spiritu tuo «et. subiungit: »nullus sine
 »Deo, neque vllus non in Deo locus est. In coelis est; in inferno
 »est; vltra maria est; inest interior; excedit exterior«. Cyrillus Ie-
 »rosolymitanus (3): »in loco, ait, minime definitus, sed locorum opi-
 »fex. In omnibus existens, et a nullo circumscriptus. Thronus ipsi
 »coelum est: sed exuperat, et transcendit, qui seder. Et terra scabel-
 »lum pedum eius; sed peruenit ad subterranea vsque virtus illius.
 »Vnus est vbique praesens«. Augustinus tandem haec scribit (4):
 »Deus est extra omnia non exclusus, intra omnia non inclusus, su-
 »per omnia non elatus, subter omnia non depressus; interior omni
 »rei, quia in ipso sunt omnia; exterior omni rei, quia ipse est su-
 »per omnia«. Quid multis? Habent similia omnes Patres quotquot
 de Dei immensitate scripsere.

Verum ratio insuper multiplex pro hac veritate adducitur: si enim
 Deus non vbique est, sed quibusdam rebus inest, abest ab aliis, duo
 quaedam sequuntur impia et absurda: moueri scilicet Deum loco
 posse, et ab vno transitum facere in alium, in quo antea non erat:
 propius insuper a loco distare, vel longius; accedere item aut recede-
 dere ab eo creaturam: etenim et substantia quaelibet spatium ali-
 quod implens, quod, quum existeret antea, non implebat, loco pro-
 fecto moueri potest; siquidem pristinum potest relinquere: et quo
 terrae propinquius est aliquid, eo magis a coelo remotum est, et
 etiam a Deo si ibi tantum Deus est. Haec vero quam stulta, impia
 et absurda sint, quis non videt?

Deinde: vbicumque Dei potestas est, est et Dei essentia seu
 substantia: vt enim Anastasius loquitur (5), idem est esse Dei, et po-
 testas eius: si ergo Dei potestas vbique est, substantia quoque Dei
 vbique sit necesse est.

Ad haec: in Deo non debet esse minor vis coexistendi rebus a
 se productis, quam sit virtus eas producendi: vis istiusmodi, nempe
 omnipotentia, infinita prorsus est, quum omnia possit Deus produ-
 cere quae sunt producibilia: igitur et vis repletiva rerum producta-
 rum infinita est; nec aliqua erit, quae ab ipsa non repleatur.

Tandem: diuina essentia est infinita in omni genere: ergo et vis re-

(2) Lib. 1. de Trinit.

(3) Cathec. vi.

(4) Lib. viii. de Gen. ad lit. cap. 2. 6.

(5) In lib. de incircumscript. Dei essent.

repletiva loci, quae ipsius attributum est, infinita debet esse.

Quo autem pacto Deus vbique sit, quod vnum quid est cum
 dogmate stabilito, intellectu facile est ex Scripturis ipsis et Patribus.
 Est ergo Deus in rebus primo per praesentiam, quia omnia intuetur,
 dicente Apostolo ad Hebraeos iv. »Non est vlla creatura inuisibilis in
 »conspectu eius, omnia autem nuda et aperta sunt oculis eius«. Se-
 cundo per potentiam, iuxta illud Act. xvii. »In ipso viuimus... mo-
 »uemur et sumus«. Viuimus, inquam, efficienter, sicut anima vitam
 corporis efficit, vt Augustinus loquitur (6): »vita corporis anima est,
 »vita animae Deus est«. Mouemur deinde non solum quatenus om-
 nibus creaturis virtutem tribuit agendi, sed praecipue, quia cum il-
 lis concurret immediate ad quamcumque operationem. Sumus demum
 in ipso per conseruationem, quae est non interrupta rei cuiuscumque
 productio. Tertio est Deus in rebus per substantiam, vt quae superius
 producebamus testimonia euincunt: non quidem circumscriptiue,
 quum non sit corporea et per partes extensa; neque definitiue, quia
 nullo loco concluditur; sed repletive, quum omnia non solum im-
 plect, sed etiam in se contineat ipsa.

COROLLARIA.

Huius autem de diuina immensitate disputationis sunt velut ap-
 pendices quaestiones istae. An scilicet, ex Dei operatione in rebus
 ipsius substantiae existentia in illis optime probetur: an in mundo sit
 tantum Deus, neque extra eius ambitum existat in infinita illa va-
 cuitate, cuius partem ille ipse mundus a Deo conditus occupauit;
 quaeque vulgo spatia imaginaria dicuntur. At in solutione primae scho-
 lasticae contentiois contrariantur inter se S. Thomas et Scotus; ad-
 serente primo inuictissime ex operatione Dei, ipsius colligi praesen-
 tiam; dicente secundo, id ineffaciter tantum probari. Sed praeferen-
 da est Angelici Doctoris sententia, vel ex eo potissimum, vt adnotat
 Bertius (7), quod validior ad reuincendos Socinianos illa videatur. Est
 tamen et illa Scripturis et Patrum sensui ac intelligentiae conformior.
 Et primo quidem id demonstratur ex illo loco Psalm. saepius notato,
 nempe, »quo ibo a spiritu tuo «et. vbi postquam Deum esse vbi-
 que dicitur, ratio adducitur dicendo: »etenim illuc manus tua de-
 »ducat me, et tenebit me dextera tua«. Quis vero nescit manus et dex-

(6) Serm. clxi. alias xviii. de verbis Apostoli. (7) Lib. ii. cap. 4. propos. 2.

dexteræ Dei nomine operationem significari? Hinc Augustinus (8) post relata Psalmi verba scribit: »sic est Deus per cuncta diffusus, »vt non sit qualitas mundi, sed substantia creatrix mundi«.

Secundo ex eo colligitur quod Paulus rationem redens, cur Deus non longe sit ab vnoquoque nostrum, ait (9): »in ipso enim viuimus, »mouemur et sumus«, seu vt Ambrosius explicat (10): »vitalem etenim omnibus gratiam subministrans, omnibus præsto est«.

Demonstratur etiam ex Nisseno scribente (11): »quum natura intelligibilis fuerit in habitudine ad locum, vel ad rem in loco positam, abusu dicimus illam ibi esse propter operationem eius, quod »ibi est, locum pro habitudine et operatione sumentes. Quum enim »dicendum esset ibi operatur, dicimus ibi est«. Damascenus etiam de Deo ait (12): »ipse sui ipsius locus est, cuncta replens, et super »omnia emans, et ipse continens omnia. Dicimus autem in loco »esse et dicitur locus Dei, vbi eius manifesta sit operatio«. His consonant alii Patres quorum testimonia Thomasinus congescit (13). Et hæc pro huius quaestione solutione dicere, etsi presse debuimus, vt minime nos S. Thomæ iniurios testaremur, cui tantopere debemus, Iacturam vero temporis facere crederemus si longius laborem nostrum qualemcumque protraheremus: præsertim quum ab scholæ auctoribus ad nauseam vsque agitata illa sit.

Remissiores tamen erimus in secundâ illa proposita quaestione tractanda, an Deus nempe sit in spatiis imaginariis. Nolumus enim pueriliter de figmentis garrere, oleum et operam perdentes, quæ in enodandis aliis verè theologis, impendi iure merito debent ac possunt. Vnum tantum pronuntiare audemus: quod sicut spatia huiusmodi verè actû non sunt, esse tamen possunt; neque actu verè Deus in illis existit, sed potest existere. Atque his verbis doctrina S. Thomæ expressa est, et caput hocce absolutum.

CAPVT VIII.

Eorum error discutitur, qui Deum non esse vrbique putarunt.

Deî Opt. Max. rebus omnibus præsentiam negarunt præprimis Gentili-

- (8) Epist. clxxvii. ad Dardan. cap. 4. Domine. (11) Lib. de anima.
 (9) Act. xvii. (12) Lib. i. de fide orthod. cap. 6.
 (10) Super illud Psal. „prope es tu (13) Theol. dogm. lib. v. cap. 4.

tilis Philosophi existimantes Deum esse in primo coelo, et quidem in parte orientali, vt inde motum coelis imprimeret. In suspensionem huius erroris ducti sunt principes ipsi Philosophiæ, Plato et Aristoteles, si Iustino martyri fides danda (1). Sunt tamen qui illos in bonum sensum trahere conantur: id quod in Aristotelis patrocinium S. Thomas exequitur (2). Illud autem certum est, Poetas Gentiles immensitatem Diis suis denegasse, eis proprias sedes assignantes, Iouî nimirum sidera, Vulcano ignem, Neptuno mare, Cereri terram, Plutoni inferum, Iunoni aerem.

Iudæi etiam ipsi, etsi Prophetarum oraculis illustrati, in templo Ierosolymitano Deum præsentem esse crediderunt, vt a reliquis mundi partibus abesset: et hoc forte errore ducti, dum in deserto erant, existimantes præsentiam Dei alligatam esse columnæ nubis et ignis, ac videntes hanc columnam iam non apparere, Mose in monte existente, crediderunt Deum ab illis recessisse, dixeruntque Aaroni: »fac »nobis Deos qui nos præcedant« (3).

A Gentilibus autem definitam supremo Numini sedem expressere veteres illi hæretici, qui inextricabilem illam Deorum seriem admisserunt, quos *Aeonas* nominabant, de quibus supra actum fuit. Eiusmodi fuerunt Valentiniani et Gnostici, quibus adiungendi Manichæi, qui quamuis Deum infinita mole diffusum putarent, non tamen vndique, sed tribus quadris infinitum atque immensum, ex vna determinatum esse finxerunt, vt scribit Augustinus (4). Ariani deinde impudentissime obcaecati sunt, Deum essentia in rebus nusquam esse dicentes, sed potentia tantum: quia eum contingere possent inquisitiones sordium, si vbique esset essentialiter. Quem ipsum errorem aptarunt hisce saeculis Conradus Worstius Caluiniannus, Wolzogenius, alique Sociniani: tum etiam Augustinus Stheucus Eugubinus et Erasmus, dubitante isto, sine Deo in antro Scarabæi, aliusque obscenioribus locis. Verum Eugubinum ab errore excusare tentat Bertius contra Petauii sententiam, quam retulerat: quin et Erasmus ipsum purgare conatur. Nostro tamen iudicio gloriosius id exequitur, dum Lactantii Firmiani, in hoc etiam crimine a quibusdam inducti, in se suscipit patrocinium: etsi in eo falsus sit, quod scribat in Schol. peræque Petauium inter eos, qui Dei immensitatem negant recensere Lactantium et Eugubinum. Non enim sic res habet. Acriter

- (1) In Paraeneticis ad Graecos. (3) Exod. xxxiii. (4) Lib. cont.
 (2) III. cont. Gent. cap. 68. Episc. fundamenti capp. 19. et 23.

ter siquidem aduersus Engubinum inuicitur Petauius; dolenter ac contumeliose etiam, propter ea quae scripta reliquerat in Commentario ad Psalm. cxxxviii. ad v. »Intellexisti cogitationes meas de longe«: Lacertantium vero etsi in suspicionem ducat, patitur tamen cum duobus aliis, Clemente nimirum Alexandrino, et auctore quaestionum et responsionum ad orthodoxos inter opera Iustini, quos antea vindicauerat, ad sanum et salubrem de Deo sensum reuocari. Hactenus.

Fundamenta quibus errorem suum extollunt diuinæ immensitatis impugnatores discutiamus. Sunt haec. Primum: testantur sacrae litterae Deum in determinata mundi parte esse. Dicitur enim Gen. vi. Cain egressum fuisse profugum a facie Domini, in plagam scilicet, in qua Dominus non erat. Rebecca etiam, vt in cap. xxv. dicitur, perrexit vt Dominum consuleret, a regione nempe, in qua Dominus non erat, ad illam quam inhabitabat. Rursus, vt legimus in i. et ii. Regum, Deus olim in templo Sylo, deinde in Ierosolymitano habitauit. Quin et Deum descendisse, ambulasse, recessisse, aliaque his similia Scriptura sacra saepe saepius commemorat. Accedit quod Marth. v. v. 16. Deus dicitur in coelis habitare: abest ergo ab aliis partibus.

Secundum: quod est super omnia, non est in omnibus rebus; Deus super omnia est iuxta illud Psalm. cxii. »Excelsus super omnes gentes Dominus«: ergo non est in omnibus rebus. Quin et summam ipsius maiestatem dedecet esse in locis rebusque infimis, sordidis et caliginosis, in fornicis, in minusculo puluisculi grano, in daemionibus, aliisque.

Tertium argumentum: Patrum vsitatissima loquendi formula est, Deum nusquam esse: non igitur praesens ille est omnibus rebus.

Pauca haec sunt, quae Worstius et Wolzogenius nimis extollunt: praesefertur tamen illa speciei plurimum, roboris nihil. Et primum quidem solui abunde potest locorum, quae adducta sunt, explanatione. Dicitur itaque Cain egressus a facie Domini, a loco nempe, in quo ei Dominus apparuerat: quod neutiquam suadet Deum non esse vbique, sed vnice non esse nostris oculis visibilem praesentiam suam. Rebecca item perrexit ad consulendum Dominum, quatenus ad orandum iuit sola et a marito segregata. Quin perrexisse Rebecca ad consulendum Abrahamum, vel alium e schola magnisem, sunt Rabbinii veteres qui dicant.

Neque Deum habitare in Sylo, in templo Ierosolymitano, aliisque

ue mundi partibus, aliud significat, quam Deum ibi gratiosius manifestari, et dona ampliora largiri: vt enim loquitur Augustinus (5): »fatendum est Deum esse vbique per diuinitatis praesentiam, sed non vbique per habitationis gratiam«. Deinde descendere Deus dicitur, ambulare, accedere, aliaue similia, »quando curam humanae fragilitatis habere dignatur«, vt ipse Augustinus scribit (6); vel quum aliquid facit in terra, quod praeter vsitatum naturae cursum mirabiliter factum praesentiam eius quodammodo ostendat (7): hinc quando in Scripturis legimus Deum descendisse cum Iacob in Aegyptum, patrociniū Dei; quum legimus descendisse Spiritum sanctum sub columbae specie, manifestationem intelligere debemus.

Quod autem Deus dicatur apud Matth. in coelis habitare, id quidem rectissime dictum est; quatenus specialiter ibi est, velut in sede et domicilio sibi constituto, vbi ostendit faciem suam, incessanterque laudatur, maiorque cognitio ibi est et illius summæ maiestatis et gloriae quam sit in terris. Quum hoc autem stat bene Deum in reliquis mundi partibus et in rebus omnibus esse.

Secundum argumentum quo Worstius vitur, fuit iam pridem a D. Thoma praeuentum et solutum hoc modo (8): »Deus est super omnia per excellentiam suae naturae; et tamen est in omnibus rebus (etiam minimis et abiectissimis) vt causans omnium esse«. Quod si summam eius maiestatem minime dedecet res illas producere, neque dedecet in illis esse. Quae enim foeditas Solis a sterquilino, aut animae a corporis leprosi sordibus? Deus itaque in abiectissimis et foedissimis rebus est, quin foeditatem contrahat vllam: atque in daemionibus ipsis quoque est, vt sunt res quaedam, vt loquitur S. Doctor.

Tertium argumentum quod est Wolzogenii, hac Petauii observatione soluius: etenim quoniam id quod alicubi est, in loco est, quod autem est in loco, eo continetur et ambitur, neque latius diffunditur quam illius est interuallum, iccirco nusquam Deum esse aliqui ex SS. Patribus pronuntiarunt. Nec enim circumscriptus est Deus locorum spatiis, sed per omnia diffusus, omnia replens, quemadmodum his capitibus latissime conuictum est. Nunc ad alias Dei perfectiones ex ordine instituto progrediamur.

Tom. I.

S

II.

(5) Epist. lviii. ad Dardanum.

(7) Lib. xvi. de ciuit. Dei cap. 5.

(6) Serm. lxx. de temp.

(8) I. p. quaest. 8. art. 1. ad 1.